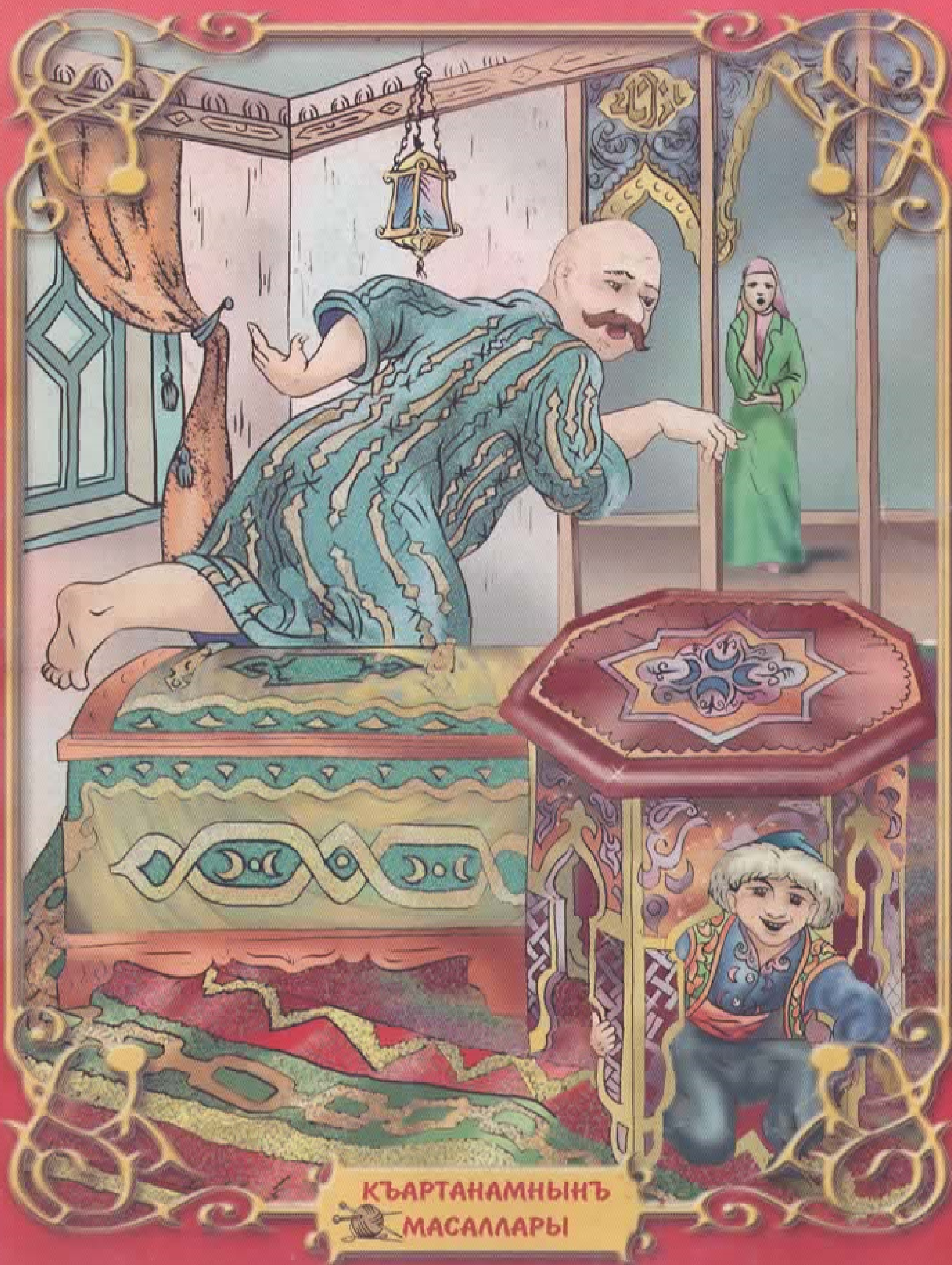
КИЧКЕНЕ

КЪАРТАНАМНЫНЪ МАСАЛЛАРЫ

КИЧКЕНЕ

МАСАЛ

Баш муаррир **Эдие Муслимова**
Муаррир **Зуре Пинка**
Рессам **Адлер Муждабаев**
Техникий муаррир **Зоре Велиляева**

ISBN 5-7780-1033-10

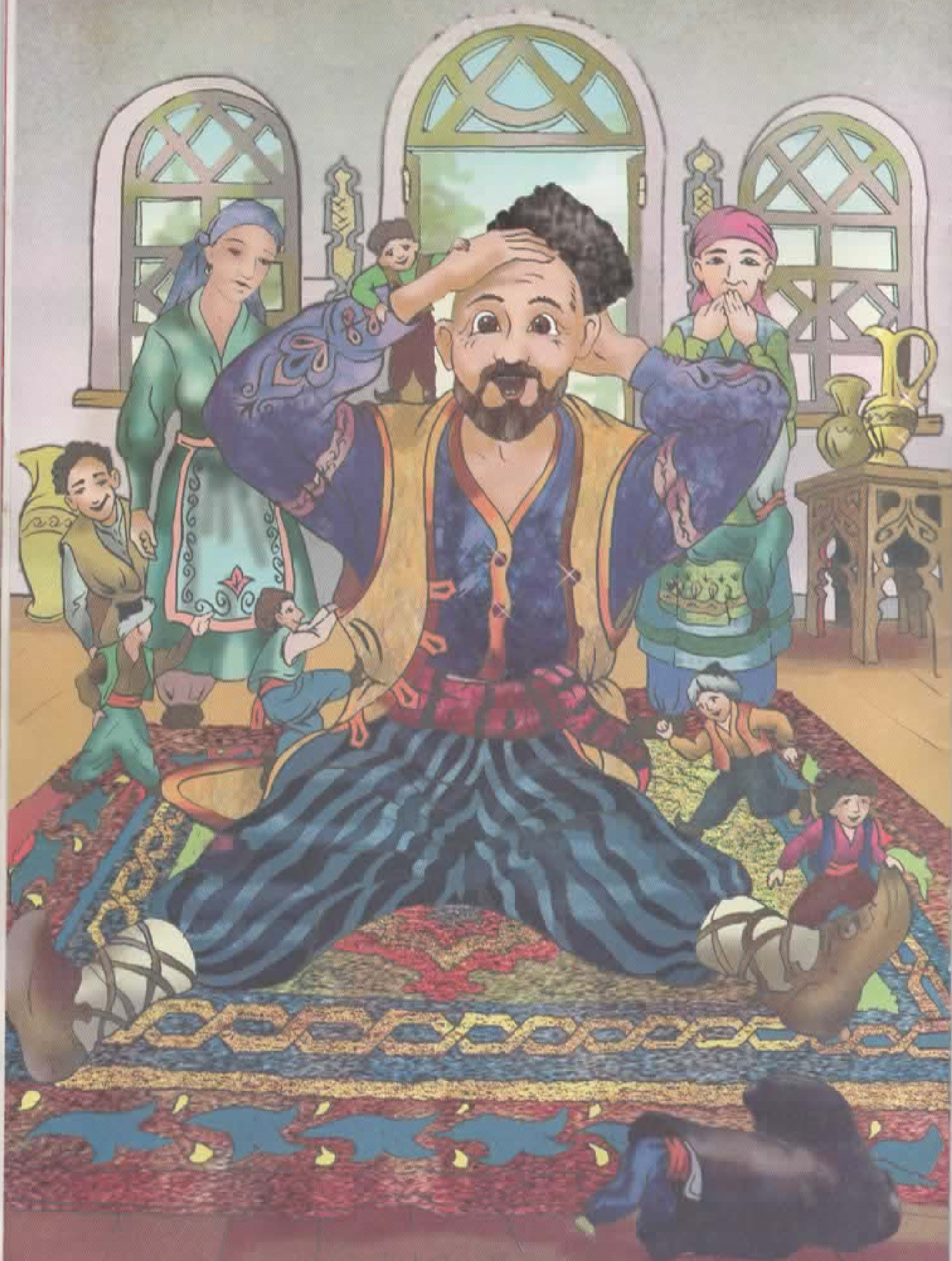

Бичими 84х108/16. Гарнитура Arial.
Офсет басмасы. 1000 нусха

© "Оджакъ" нешрияты
95048 Акъмесджит ш., Трубаченко с., 23-а
"Оджакъ" нешриятынынъ басмаханеси
тел.: (0652) 290 811
e-mail: ocaq@poluostrov.net

Заман-заман экенде,
Эвель заман экенде,
Къаплы-къуплу бакъалар
Къанатланды учмагъа
Денъиздеки балыкълар
Кира тутты кочмеге...
Акъмесджитнинъ минареси
Эгильди Салгъырдан сув ичмеге.
Туттым пиренинъ бирини,
Бардым, аман сойдым.
Алтмыш окъкъа эти кельди,
Етмиш окъкъа майы кельди.
Алдым, чызмаларымны майладым,
Бирине етти, экинджисине етмеди.
Чызмаларымны кийип,
Кетмеге башладым.
Кете-кете кеттим,
Алты ай, бир кузь кеттим.
Айланып бакътым,
Йине бою къадар ёл кеткеним.
Бара-бара бардым,
Бир шеэрге бардым.
Бир тюпсюз къазаннен
Бир де тюфек алдым.
Авгъа чыкъып, бир тавшан урдым,
Оны сойып, къазангъа къойдым.
Устюнден къойдым, астындан чыкъты.
Ашадым – тилиме тийди,
Тамагъыма тиймеди.

Пек эрте заманларда Вели-уста адлы бир къалайджы[1] бар экен. О фукъаре олса да, къадынынен чокъ йыллар татлы-муаббет яшагъан, амма эвленгенлерине беш йыл толса да, Аллаһ оларгъа бир бала къысмет этмеген. Эвлят къалдырмай олюп кетеджегим гъалиба, деген фикир онынъ юкъусыны къачыра. «Эвлятсыз яшайыш – яшайышмы?», – деп эфкярлана экен.

Куньлернинъ биринде онынъ эвине, садакъа истеп, тиленджи[2] къадын келе. Тиленджининъ янында бири-биринден кучюк беш балачыгъы бар экен.

Велининъ озю бу вакъыт тюкянында къазан къалай экен. Онынъ озю киби, арыкъ, узунджа бойлу, лякин мераметли апайы бу тиленджи къадынны кулер юзьнен, муляйим къаршылай. Оны балачыкъларынен берабер, софра башына отуртып, башта шорба, сонъ къурабиенен сыйлай.

Эр ерде къаба муамеле[3] корюп кельген тиленджи къадын, къалайджы Велининъ апайы тарафындан косьтерильген эйиликке тесирлене де, шойле дей:

– Эй, Ава анамызнынъ мераметли къызы! Санъа юректен истегим шу: келиринъ[4] бол олсун. Лякин, адамгъа эйилик истемек аз, эйиликни япмакъ да керек: сёйле, сенинъ энъ зияде къальбинъни раатсыз эткен недир? Бельким меним элимден онъа бир чаре тапылыр?

Къалайджы Велининъ апайы бунъа шойле джевап бере:

– Эй, балаларнынъ бахытлы анасы! Бизим эвли олгъанымыз беш йылдыр. Бу куньгедже Аллаһ бизге бир эвлятчыкъ къысмет этмеди. Меним къоджам бир бала ичюн дюньяларны берир эди, – дей.

– Сакъын азапланма, джаным, бу белягъа мен бир чаре тапарым. Сен манъа къомшудан бир йымырта кетир. Мен онынъ устюне уфурип ырымларым[5]. Къоджанъ иштен къайтып кельгенде, шу йымыртаны онынъ сагъ тарафына диваргъа къаршы атар урарсынъ. Иште, о заман сенинъ истегенинъни Аллаһ берир, – дей.

Къалайджы Вели эвине къайткъанда, апайы, тиленджи къадын айткъаны киби япа. Ерге тюшип парлангъан йымыртанынъ ичинден электен тёкюльген киби балачыкълар тёкюле ве «баба-баба», – деп шашып-шашмалагъан къалайджыны сарып алалар. Онынъ эллери, омузлары, башы устюне тырмашып чыкъалар. Къалайджы бу апансыз уджюмден[6] абдырап:

– Бу насыл шей, бу орду къайдан кельди? – деп сорай.

Къадыны онъа меселени анълата. Къалайджы Вели океленип:

– Бунынъ несине къуванайым? Бунъа куванмакъ дегиль де, къаарьленмек керек. Мен Аллаһдан бир бала истесем, о манъа бир бала ерине ишарет пармагъы[7] киби къыркъ бала берди. Бу фукъаре алымнен оларны насыл бакъарым? – дей де, тиленджи къадынгъа айланып, ялвармагъа башлай:

– Эй, эвимнинъ мусафири! Мени бу чибинлерден къуртар, джаным, Аллаһ эшкъына!

---

[1] Къалайджы – лудильщик
[2] Тиленджи – нищий, попрошайка
[3] Къаба муамеле – грубое обхождение
[4] Келир – доход, прибыль
[5] Ырым – заклинание, заговор
[6] Уджюм – атака
[7] Ишарет пармакъ – указательный палец

Къадын балачыкъларны бирер-бирер тутып торбасынынъ ичине толдура. Кичкенелерден бириси исе къалайджынынъ чызмасында гизленип къала.

Эртеси куню къалайджы чызмасыны кийгенде, онынъ ичинден кичкене бир балачыкъ атылып чыкъа. Шашкъан къалайджы:

– Сен бунда не япасынъ? – деп сорай.

– Эй, меним бабачыгъым, мен къардашларымнынъ арасында энъ атиги эдим, шунынъ ичюн сакъланып къалдым, – деп бабасынынъ авучына секирип мине.

Кичкененинъ зекийлиги[1] къалайджы Велининъ хошуна келе:

– Айса, огълум, сен меним ярдымджым олурсынъ, – деп Кичкенени багърына баса ве оны озюнен ишке аладжакъ ола. Кичкене бунъа къаршы кете:

– Ёкъ, баба, куньдюз анам аш пиширип азырлар да, мен оны уйледе санъа алып кетерим, – дей.

Вели севинчини ичине сыгъдырамай, ишине чыкъып кете. Тюкяны на насыл барып еткенини дуймай къала: озюни о къадар енгиль дуя, чюнки инсаннынъ юреги раат олса, беден агъырлыгъыны да унута экен.

Уйле маалинде чибереклер азыр олгъанда, Кичкене анасына мураджаат эте[2] де:

– Ана, бабама пиширген чибереклерни саан[3] ичине толдур, явлукъкъа сар, мен оларны сыджакъ олгъанда алып кетейим, – дей.

Анасы Кичкененинъ истегини ерине кетиргенинен, саан бирден арекет этип башлай – ачыкъ пенджереден сычрап чыкъа да, ёл бою тайгъан киби кете.

Саан азмы-чокъмы кете, ёлда кеткенде бир чукъур ичине барып тюше. Кичкене огълан не къадар тырышса да чукъурнынъ ичинден бир тюрлю чыкъып оламай. Бу арада чукъурнынъ янындан эки авджы[4] кете экен. Чукъур ичинде явлукънен сарылгъан саанны корюп:

– Шукюр Аллаhкъа, акъшам ашайджакъ къысметимизни де ёллагъан. Ах, саанден не де гузель къокъулар келе, – деп онъа къолуны узата ве чукъурдан чыкъара. Лякин авджы явлукъны чезмеге биле етиштирмеди, саанден ачувлы индже бир сес:

– Эй, адам огълу, саанге токъунма, – деп багъыра.

Авджы сеснинъ къайдан кельгенини бильмей абдырай. Аркъадашы онъа:

– Олян, чекиль андан, тавшан юрекли! Сесни мен де эшиттим, амма къулакъ бермек олурмы? Сааннинъ шорбаджысы кельгендже, биз ашап тоярмыз, – деп саанге узана. Амма богъчадан эвелькинден даа да кескин ачувлы бир сес:

– Ах, сен шейтан огълу – шейтан! Мен санъа шимди эль малына насыл къол узаткъанларыны косьтеририм, – дей.

Бу сесни эшиткен къараман авджылар къоркъуп, чанлары агъызларына кельгендже къачалар. Кичкене исе буларнынъ артындан къас-къас куле де юварлана-юварлана ёлуны девам эте.

---

[1] Зекий – смышленный, понятливый

[2] Мураджаат этмек – обращаться с просьбой

[3] Саан – медное блюдо (с крышкой)

[4] Авджы – охотник, ловец

Къалайджы Вели ишини токътатып, шу ерден акъкъан озен кенарына бара, юзюни, аякъларыны ювып, тюкянына къайта. Бир даа бакъса не корьсин: къонанынъ устюнде саан тура. Онынъ къапагъыны ача ве шу ерде аякъ устюнде тургъан Кичкенени коре де айретленип[1]:

– Бакъ сен оны, пармакъ къадар боюнен саан алып кельген! – дей.

– Бу не? – деп, Кичкене хоразлана. – Сен айтсанъ, мен даа къыйын ишлер япабилирим.

– Озь чекисинден юз кере агъыр саанны сюйреп кетиребильген бир адам, эбет де чокъ шей япар, – дей Вели ве огълундан сорай:

– Сен къазан къалайламагъа билесинъми?

– Ойле бир къалайлайым ки, корьсенъиз шашар къалырсыз.

– Шай олса, мынавы къазанларны къалайламагъа ярдым эт. Муштери[2] ашыкътыра.

– Янма, баба, раат-раат ашайбер, къазанлар къалайланырлар.

Кичкене шу ань къалайланаджакъ къазанлар тургъан кошеге чапып кете. Вели ашыны ашап битиргендже къазанлар энди къалайлангъан ола. Къалайджы Вели, Кичкененинъ бу унерини корип, шашып къала.

– Олян, сен Кичкене дегиль де, пельван[3] экенсинъ, – дей Вели. – Сенде эр шей масалдаки киби тез олып чыкъа.

Бундан сонъ о Кичкенеге даа бир риджанен мураджаат этмеге джесаретлене[4] ве шойле дей:

– Огълум, сени Аллаһ бизге бахшыш этип йиберген. Боюнъ кучюк олса да, бильгинъ, такъатынъ он дане балабан адам къадар бар экен. Огълум, санъа бизни буюк бир белядан къуртармакъ керек оладжакъ. Оны да япсанъ, сен япаджакъсынъ.

Кичкене бунъа гурь давушнен[5] джевап бере:

– Чекинменъиз, баба. Мен сизинъ огълунъыз олам. Бу себептен сизинъ айткъанынъызны япмакъ – меним боюн борджумдыр[6].

Къалайджы къувангъанындан Кичкенени авучынынъ ичине ала да, оны севип опе ве сонъ, кене хасырнынъ[7] устюне къойып, шойле дей:

– Койнинъ янында, озен кенарында, бир аджерха[8] яшай. Озенден сув алмамызны мусааде[9] эткени ичюн, биз онъа эр йыл бир бугъа бермеге борджлумыз. Энди невбет сенинъ эмдженъе кельди. Лякин онынъ бугъаларыны Сары бай, Аллаһ джаныны, джигерини якъсын, тутып алды, тек эшеги къалды. Шимди шашып къалдыкъ, не япаджагъымызны бильмеймиз. Эмдженъе ве кой джемаатына бир ярдым этип оламазсынъмы?

Кичкене бунъа:

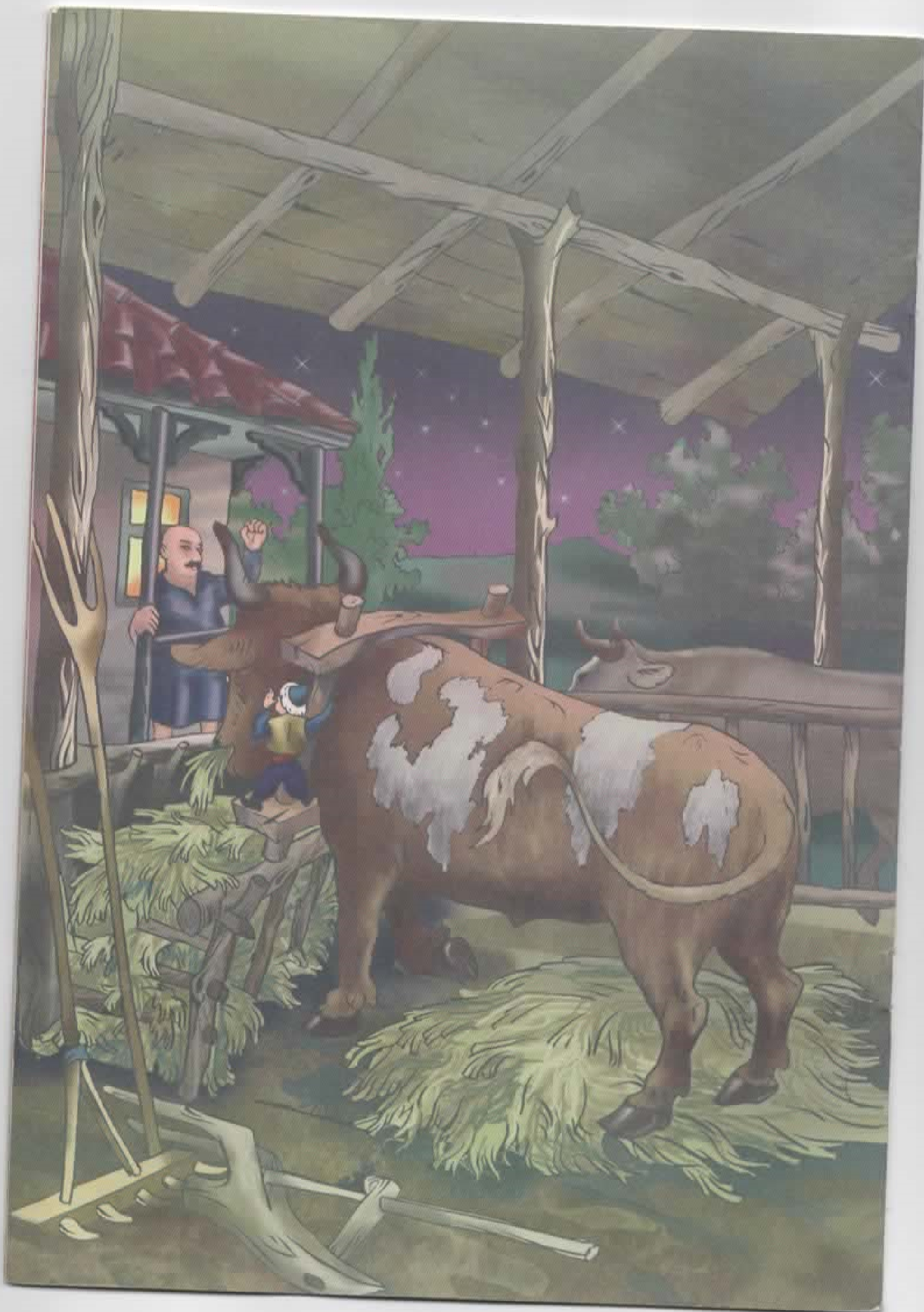
– Къоркъма, баба, мен койни бу белядан къуртарырым. Анджакъ, эмджеме айт, манъа эшегини берсинъ, – дей.

Сонъра эмджесининъ эшегине минип, аджерхагъа къаршы ёл ала. Аджерханынъ янына барып еткен сонъ, Кичкене форсаланып бар къуветинен:

---

[1] Айретленмек – удивляться
[2] Муштери – покупатель, клиент
[3] Пельван – богатырь
[4] Джесаретленмек – храбриться
[5] Гурь давуш – громкий, задорный голос
[6] Боюн борджу – обязанность
[7] Хасыр – циновка
[8] Аджерха – дракон
[9] Мусааде этмек – разрешить

6 грн

– Селям алейкум, Аджерха агъам! Кель, санъа сув кирасы[1] кетирдим, мына, акъкъынъны ал, – деп багъыра.

Аджерха бу сесни эшиткенде, эшек устюнде боюнджакъ къадар бир балачыкъны корюп, хошуна кеткенинден хахылдап куле.

– Ама да батыр! Ха-ха-ха! Эм сен къоркъакъ да дегиль экенсинъ! Ха-ха-ха! Эшкъ олсун, батыр огълан, не де семиз огюз кетиргенсин, я! Тамам озюнъ киби! Сув ичюн эшек алып кельдинъми?

Кичкене ич те озюни сыкъмайып:

– Бугъамыз ёкъ. Къалынкъурсакъ Сары бай кой ичинде кимседе огюз къалдырмагъаныны сен бильмейсинми, я? О залым бутюн факъыр-фукъаренинъ малыны, туварыны «борджларынъыз бар» деп, тутып алды. Сонъ мен санъа эшектен гъайры не кетирейим?

– Бугъа алып кель, деп айтам!

– Мен де айтам ки, бугъамыз ёкъ. Эписини Сары бай алып кетти.

– Айса Сары байнынъ бугъасыны алып кель.

– Онынъ бир сюрю бугъасы бар. Лякин арада энъ семизлери къара ве сары бугъалардыр. Къайсыны алып келейим?

– Къайсы бирининъ эти чокъ олса, оны алып кель!

Кичкене койге къайтып, Сары байнынъ эвине кете. Онда ашлавгъа[2] багълы сары бугъанынъ къулагъына кирип, багъырмагъа башлай:

– Сарысынымы, къарасынымы, бай?

Буны эшиткен Сары бай, янындаки адамлардан:

– Кимдир о багъыргъан? – деп сорай.

Янындакилер:

– Бильмеймиз, – деп джевап берелер.

– Еринъизден къыбырдамасанъыз эбет де бильмезсинъиз. Бар, биль де, къайтынъыз!

Байнынъ адамлары арангъа кете, лякин онда кимсени тапамайлар. Сес исе эп девам эте:

– Сарысынымы, къарасынымы, бай?

Сес пек сыкъ текрарланып башлагъан сонъ Сары бай даянамай, еринден турып, озю ашлавгъа бара да:

– Кимдир о мында богъаз йырткъан? – деп къычыра.

– Сарысынымы, къарасынымы, бай?

Бугъанынъ къулагъындан кельген бу сестен отю патлагъан Сары бай, къоркъусындан бирден къычырып йибере:

– Сарысыны, сарысыны, шейтан алсын сени!

Бу ёлнен байнынъ разылыгъыны алгъан Кичкене, сары бугъаны аджерханынъ узурына алып келе. Аджерха ачкозьлюкнен бугъаны ютаджакъ ола, лякин ашыкъкъанындан богъулып гебере.

Бойлеликнен Сары бай бугъасыз къала. Кичкене исе эмджеси ве кой сакинлерини аджерхадан къуртара.

Бундан сонъ ана-баба Кичкенемен татлы-муаббет яшайлар ве бизлерге де бойле яшайыш тилейлер.

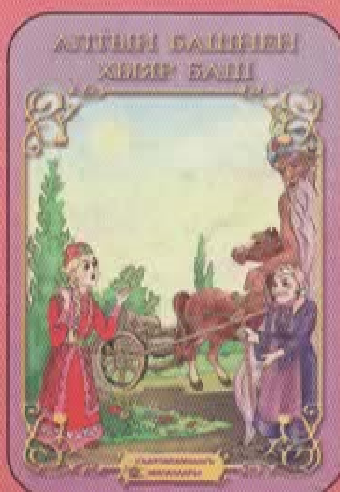

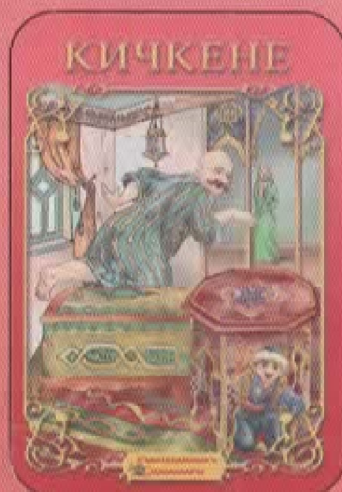
[1] Сув кирасы – пошлина за воду

[2] Ашлав – кормушка, корыто (для корма)

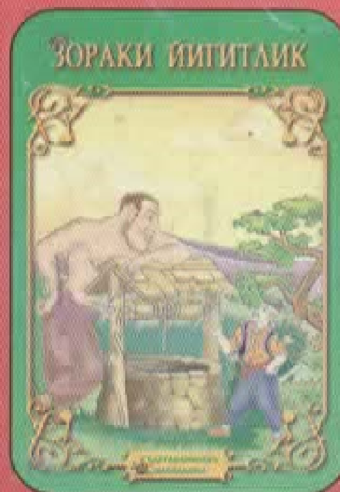
«ОДЖАКЪ» нешриятында БАЛАЛАР ИЧЮН чыкъкъан китаплар

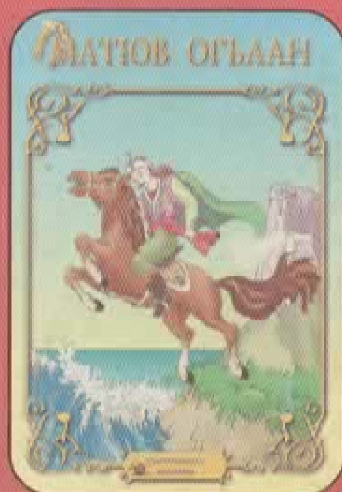

ОКЪУЙЫДЖЫЛАР ТЮРКЮСИ

Биз ойнайыкъ, кулейик,
Ёлда догъру юрейик,
Осаллыкълар керекмий
Тек яхшылыкъ билейик.

Долашайыкъ дагъларда
Ойнашайыкъ багъларда
Чывылдайыкъ къушлардай
Шу балалыкъ чагъларда.

Чиркин бир шей корьмейик
Дава недир бильмейик,
Окъумагъан баллардай
Салпы-сулпу юрмейик.

Барып эвге киргенде
Сокъакъларда юргенде,
«Ох, балам», деп сукълансын
Ана-баба корьгенде.

Ич биревден сормайыкъ,
Биз окъуйыкъ, турмайыкъ,
Джаиль къалып дюньяда
Бойнумызны урмайыкъ.

Мектеп олсын багъчамыз,
Китап олсын акъчамыз,
Бу ерлерден чыкъкъан сонъ,
Бильги толсун богъчамыз.

«Ёсторгъай». Фольклор джыйынтыгъы. – Бухарест, 1980.